

પૂજ્ય લાલચંદભાઈના પ્રવચનો

શ્રી સમયસાર ગાથા-૭૨, બોલ ૧

તા. ૭-૭-૧૯૮૨

લંડન હોલમાં પ્રવચન નં. ૩

આ એક શ્રી સમયસાર નામનું પરમાગમ શાસ્ત્ર છે. એ આજથી બે હજાર વર્ષ પહેલાં સમર્થ આચાર્ય કુંદકુંદ ભગવાન થયા, એમની રચના છે. એમાં એક કર્તા-કર્મ નામનો special (ખાસ) અધિકાર લખવામાં આવ્યો છે. ખરેખર તો આ સમયસાર શાસ્ત્રમાં નવ તત્ત્વનું વિવરણ છે. નવ તત્ત્વનો અધિકાર છે. પણ special કર્તા-કર્મ અધિકારનો એક વિભાગ આમાં મુકવામાં આવ્યો છે. એનું કારણ કે આત્મા, પ્રત્યેક આત્મા સ્વભાવે જ્ઞાયક હોવાથી જ્ઞાતા-દૃષ્ટા હોવા છતાં પણ એવા પોતાના નિજ સ્વભાવને ચૂકીને-ભૂલીને, આત્મા સ્વભાવે અકર્તા હોવા છતાં પણ અનાદિકાળથી એમ માનતો આવે છે કે હું પરપદાર્થનો કરનાર છું, હું પુણ્ય-પાપના પરિણામનો કરનાર છું. એમ અનાદિકાળથી આત્મા અકર્તા જ્ઞાયક હોવા છતાં પણ શુભાશુભભાવનો હું કર્તા છું એમ કર્તૃત્વબુદ્ધિ મानीને અનાદિકાળથી જીવ રખડે છે. એ કર્તા-કર્મની નિવૃત્તિ થાય અને આત્માનું જ્ઞાન કર્મ થાય ત્યારે આત્માને શાંતિનો અનુભવ થાય છે. એ કર્તા-કર્મ અધિકારની અત્યારે ૭૨ ગાથા આપણે લઈએ છીએ. એમાં શિષ્યનો એક પ્રશ્ન છે મથાળામાં.

હવે શિષ્ય પૂછે છે કે, હે પ્રભુ! જ્ઞાનમાત્રથી જ બંધનો નિરોધ કઈ રીતે થાય? માત્ર આત્માનું જ્ઞાન, આત્માનું શ્રદ્ધાન અને આત્માનું આચરણ એટલી જ સ્વાશ્રિત ક્રિયા કરવાથી બંધનો એટલે દુઃખનો અભાવ શી રીતે થાય? કઈ રીતે થાય? એની વિધિ શું? મને કૃપા કરીને સમજાવો. દુઃખના નાશનો ઉપાય શિષ્ય પૂછે છે.

અજ્ઞાની જીવમાત્ર દુઃખી છે. બધા અજ્ઞાની દુઃખી છે. પછી બહારમાં ગમે તેવા પુણ્યનો એને સંયોગ હોય, રાજા હો, ચક્રવર્તી હો કે દેવ હો તો પણ એ સંયોગમાં કિંચિત માત્ર સુખ નથી. માત્ર સંયોગમાં સુખ છે એવી કલ્પના કરી બેઠો છે. એક મોટી ભ્રાંતિ છે. સુખ આત્મામાં છે અને એ સુખ સ્વાધીન છે. અવિનાશી સુખની પ્રાપ્તિ કેમ થાય? એનો ઉપાય આમાં બતાવ્યો છે. શિષ્ય પૂછે છે કે મારી દશામાં આ દુઃખનો અભાવ કેમ થાય? અજ્ઞાનજન્ય દુઃખ - આકુળતા વેદાય છે. મને રાગ-દ્વેષ-મોહના પરિણામ થાય છે. અને એના ફળમાં એકલું દુઃખ હું વેદું છું. તો પ્રભુ કૃપા કરીને મને સમજાવો, કે આ દશામાં ઉત્પન્ન થતું દુઃખ એનો અભાવ કેમ થાય? અને આત્મિક સુખ, અતીન્દ્રિય સુખ, અનાકુળ આનંદ કેમ મને પ્રગટ થાય - પ્રાપ્ત થાય? એની વિધિ શિષ્ય પૂછે છે. એને ઉત્તરમાં આચાર્ય મહારાજ જવાબ આપે છે કે સાંભળ!

તારી જિજ્ઞાસા છે, સુખની પ્રાપ્તિનો અર્થો તું છો. મોક્ષાર્થો થયો છો. માત્ર મોક્ષ-અભિલાષ (આત્મસિદ્ધિ શાસ્ત્ર ગાથા ૩૮) માત્ર છૂટવાનો જે કામી છે. અને દુઃખથી કંટાળ્યો છે એવો શિષ્ય હવે પૂછે છે. એને આચાર્ય મહારાજ ઉત્તર આપે છે.

હવે પૂછે છે કે જ્ઞાનમાત્રથી જ બંધનો નિરોધ કઈ રીતે છે? તેનો ઉત્તર કહે છે:

णादूण आसवाणं असुचित्तं च विवरीयभावं च।

दुःखस्स कारणं ति य तदो णियत्तिं कुणदिं जीवो॥७२॥

અશુચિપણું, વિપરીતતા એ આસ્રવોના જાણીને,

વળી જાણીને દુઃખકારણો, એથી નિવર્તન જીવ કરે. ૭૨.

ગાથાર્થ:- (આસ્રવાણામ્) આસ્રવોનું (અશુચિત્ત્વં ચ) અશુચિપણું અને (વિપરીતભાવં ચ) વિપરીતપણું (ચ) તથા (દુઃખસ્ય કારણાનિ ઇતિ) તેઓ દુઃખના કારણ છે એમ (જ્ઞાત્વા) જાણીને (જીવઃ) જીવ (તતઃ નિવૃત્તિં) તેમનાથી નિવૃત્તિ (કરોતિ) કરે છે.

ટીકા:- જળમાં શેવાળ છે તે મળ છે-મેલ છે; તે શેવાળની માફક આસ્રવો મળપણે-મેલપણે અનુભવાતા હોવાથી અશુચિ છે (-અપવિત્ર છે); અને ભગવાન આત્મા તો સદાય અતિનિર્મળ ચૈતન્યમાત્રસ્વભાવપણે જ્ઞાયક હોવાથી અત્યંત શુચિ જ છે (-પવિત્ર જ છે; ઉજ્જવળ જ છે). આસ્રવોને જડસ્વભાવપણું હોવાથી તેઓ બીજા વડે જણાવાયોગ્ય છે (-કારણ કે જે જડ હોય તે પોતાને તથા પરને જાણતું નથી, તેને બીજો જ જાણે છે-) માટે તેઓ ચૈતન્યથી અન્ય સ્વભાવવાળા છે; અને ભગવાન આત્મા તો, પોતાને સદાય વિજ્ઞાનઘનસ્વભાવપણું હોવાથી, પોતે જ ચેતક (-જ્ઞાતા) છે (-પોતાને અને પરને જાણે છે-) માટે ચૈતન્યથી અનન્ય સ્વભાવવાળો જ છે (અર્થાત્ ચૈતન્યથી અન્ય સ્વભાવવાળો નથી). આસ્રવો આકુળતાના ઉપજાવનારા હોવાથી દુઃખના કારણો છે; અને ભગવાન આત્મા તો, સદાય નિરાકુળતા-સ્વભાવને લીધે કોઈનું કાર્ય તેમ જ કોઈનું કારણ નહિ હોવાથી, દુઃખનું અકારણ જ છે (અર્થાત્ દુઃખનું કારણ નથી). આ પ્રમાણે વિશેષ (-તફાવત) દેખીને જ્યારે આ આત્મા, આત્મા અને આસ્રવોનો ભેદ જાણે છે તે જ વખતે ક્રોધાદિ આસ્રવોથી નિવૃત્ત થાય છે, કારણ કે તેમનાથી જે નિવર્તતો ન હોય તેને આત્મા અને આસ્રવોના પારમાર્થિક (સાચા) ભેદજ્ઞાનની સિદ્ધિ જ થઈ નથી. માટે ક્રોધાદિક આસ્રવોથી નિવૃત્તિ સાથે જે અવિનાભાવી છે એવા જ્ઞાનમાત્રથી જ, અજ્ઞાનથી થતો જે પૌદ્ગલિક કર્મનો બંધ તેનો નિરોધ થાય છે.

વળી, જે આ આત્મા અને આસ્રવોનું ભેદજ્ઞાન છે તે અજ્ઞાન છે કે જ્ઞાન છે? જો અજ્ઞાન છે તો આત્મા અને આસ્રવોના અભેદજ્ઞાનથી તેની કાંઈ વિશેષતા ન થઈ. અને જો જ્ઞાન છે તો (તે જ્ઞાન) આસ્રવોમાં પ્રવર્તે છે કે તેમનાથી નિવર્ત્યું છે? જો આસ્રવોમાં પ્રવર્તે છે તોપણ આત્મા અને આસ્રવોના અભેદજ્ઞાનથી તેની કાંઈ વિશેષતા ન થઈ. અને જો આસ્રવોથી નિવર્ત્યું છે તો જ્ઞાનથી જ બંધનો નિરોધ સિદ્ધ થયો કેમ ન કહેવાય? (સિદ્ધ થયો જ કહેવાય.) આમ સિદ્ધ થવાથી અજ્ઞાનનો અંશ એવા ક્રિયાનયનું ખંડન થયું. વણી જે આત્મા અને આસ્રવોનું ભેદજ્ઞાન છે તે પણ જો આસ્રવોથી નિવૃત્ત ન હોય તો તે જ્ઞાન જ નથી એમ સિદ્ધ થવાથી જ્ઞાનનો અંશ એવા (એકાંત) જ્ઞાનનયનું પણ ખંડન થયું.

ભાવાર્થ:- આસ્રવો અશુચિ છે, જડ છે, દુઃખના કારણ છે અને આત્મા પવિત્ર છે, જ્ઞાતા છે, સુખસ્વરૂપ છે. એ રીતે લક્ષણભેદથી બન્નેને ભિન્ન જાણીને આસ્રવોથી આત્મા નિવૃત્ત થાય છે અને તેને કર્મનો બંધ થતો નથી. આત્મા અને આસ્રવોનો ભેદ જાણ્યા છતાં જો આત્મા આસ્રવોથી નિવૃત્ત ન થાય તો તે જ્ઞાન જ નથી, અજ્ઞાન જ છે. અહીં કોઈ પ્રશ્ન કરે કે અવિરત સમ્યગ્દૃષ્ટિને મિથ્યાત્વ અને અનંતાનુબંધી પ્રકૃતિઓનો તો આસ્રવ નથી થતો પણ અન્ય પ્રકૃતિઓનો તો આસ્રવ થઈને બંધ થાય છે; તેને જ્ઞાની કહેવો કે અજ્ઞાની? તેનું સમાધાન:- સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ જ્ઞાની જ છે કારણ કે તે અભિપ્રાયપૂર્વકના આસ્રવોથી નિવૃત્તો છે. તેને પ્રકૃતિઓનો જે આસ્રવ તથા બંધ થાય છે તે અભિપ્રાયપૂર્વક નથી. સમ્યગ્દૃષ્ટિ થયા પછી પરદ્રવ્યના સ્વામિત્વનો અભાવ છે; માટે, જ્યાં સુધી તેને ચારિત્રમોહનો ઉદય છે ત્યાં સુધી તેના ઉદય અનુસાર જે આસ્રવ-બંધ થાય છે તેનું સ્વામીપણું તેને નથી. અભિપ્રાયમાં તો તે આસ્રવ-બંધથી સર્વથા નિવૃત્ત થવા જ ઇચ્છે છે. તેથી તે જ્ઞાની જ છે.

જ્ઞાનીને બંધ થતો નથી તેમ કહ્યું છે તેનું કારણ આ પ્રમાણે છે:- મિથ્યાત્વસંબંધી બંધ કે જે અનંત સંસારનું કારણ છે તે જ અહીં પ્રધાનપણે વિવક્ષિત (-કહેવા ધારેલો) છે. અવિરતિ આદિથી બંધ થાય છે તે અલ્પ સ્થિતિ-અનુભાગવાળો છે, દીર્ઘ સંસારનું કારણ નથી; તેથી તે પ્રધાન ગણવામાં આવ્યો નથી. અથવા તો આ પ્રમાણે કારણ છે:- જ્ઞાન બંધનું કારણ નથી. જ્યાં સુધી જ્ઞાનમાં મિથ્યાત્વનો ઉદય હતો ત્યાં સુધી તે અજ્ઞાન કહેવાતું હતું અને મિથ્યાત્વ ગયા પછી અજ્ઞાન નથી, જ્ઞાન જ છે. તેમાં જે કંઈ ચારિત્રમોહ સંબંધી વિકાર છે તેનો સ્વામી જ્ઞાની નથી તેથી જ્ઞાનીને બંધ નથી; કારણ કે વિકાર કે જે બંધરૂપ છે અને બંધનું કારણ છે, તે તો બંધની પંક્તિમાં છે, જ્ઞાનની પંક્તિમાં નથી. આ અર્થના સમર્થનરૂપ કથન આગળ જતાં ગાથાઓમાં આવશે.

णादूण आसवाणं असुचित्तं च विवरीयभावं च।

दुखस्स कारणं ति य तदो णियत्तिं कुणदि जीवो ॥७२॥

અશુચિપણું, વિપરીતતા એ આસ્રવોના જાણીને,

વળી જાણીને દુઃખકારણો, એથી નિવર્તન જીવ કરે. ૭૨.

ગાથાનો અર્થ:- એના ઉપરની પછી સંસ્કૃત ટીકા છે. ગાથાનો અર્થ:- આસ્રવોનું એટલે પુણ્ય આસ્રવ અને પાપ આસ્રવ (એ) આસ્રવના બે ભેદ છે. પાપને પણ આસ્રવ કહેવાય અને પુણ્યના પરિણામને પણ આસ્રવ કહેવાય. એ આસ્રવોનું અશુચિપણું એટલે મળ અને મેલપણું અને વિપરીતપણું એટલે જડપણું તથા તેઓ દુઃખના કારણ છે. પુણ્યના પરિણામ અને પાપના પરિણામ વર્તમાનમાં જીવને દુઃખના કારણ છે એમ જાણીને, જ્યારે એમ જાણે કે આ હિંસા, જૂઠ, ચોરીના પરિણામ તો દુઃખનું કારણ છે, છે અને છે. એ તો આખું જગત, અન્યમત પણ કહે છે કે પાપથી દુઃખ થાય. પાપના પરિણામથી જીવ દુઃખ ભોગવે, એમ આખું જગત કહે છે. પણ જગતના

મતથી, તીર્થંકર સર્વજ્ઞ દેવાધિદેવ પરમાત્માનો મત જગતથી જુદો પડે છે. જગતના જીવો કહે છે કે પાપથી દુઃખ અને પુણ્યથી સુખ થાય.

સર્વજ્ઞ વીતરાગદેવ ફરમાવે છે (કે) પાપના પરિણામથી તીવ્ર દુઃખ થાય છે અને પુણ્યના પરિણામથી મંદ દુઃખ થાય છે. કેમ કે બેય ભાવ કષાયરૂપ છે. અને કષાયનું ફળ, તીવ્ર કષાયને પાપ કહેવાય અને મંદ કષાયને પુણ્ય કહેવાય. બેમાંથી કોઈ ભાવ ધર્મરૂપ નથી. ધર્મના પરિણામ એને કહેવાય કે જેમાં આત્મિક સુખ પ્રગટ થાય, જેમાં વીતરાગ દશા પ્રગટ થાય અને એ વીતરાગભાવનું ફળ આત્માને વર્તમાનમાં આનંદ આવે.

માટે આચાર્ય ભગવાન ફરમાવે છે કે પાપને તો જગત દુઃખનું કારણ કહે છે પણ સર્વજ્ઞ વીતરાગ પરમાત્મા પુણ્યના પરિણામને પણ દુઃખનું કારણ કહે છે. પુણ્યના પરિણામથી આત્મા સુખી થતો નથી. એ પણ અનંત-અનંતવાર અનંતકાળથી પુણ્ય કરતો આવ્યો છે.

બહુ પુણ્ય કેરા પુંજથી, શુભ દેહ માનવનો મળ્યો,

તોયે અરે! ભવચક્રનો, આંટો નહિ એકે ટળ્યો (રાજપદ, અમૂલ્ય તત્ત્વવિચાર).

પુણ્ય છે તે સંસાર તત્ત્વ છે અને પાપ (છે તે) પણ સંસાર તત્ત્વ છે. બન્ને પ્રકારના પરિણામનું ફળ વર્તમાનમાં દુઃખ છે, અને ભાવિકાળે કર્મનો બંધ થાય જે નિમિત્તપણે એના ઉદયમાં જોડાતા એને દુઃખનું એ નિમિત્ત થશે, પણ આત્મિક સુખનું કે ધર્મનું કારણ એ થઈ શકતું નથી. એકદમ સ્પષ્ટ વાત! સર્વજ્ઞ ભગવાન વીતરાગ દેવાધિદેવ પરમાત્માની વાત એવી અપૂર્વ છે કે જગતના જીવોના કાન ઉપર સત્ય વાત સાંભળવા જેટલું પણ પુણ્ય નથી, અસત્ વાત સાંભળવા મળી છે.

આચાર્ય ભગવાને શરૂઆતમાં તો એમ કહ્યું છે, કે કામ, ભોગ, બંધનની કથા અનાદિકાળથી જીવે સાંભળી, પરિચય કર્યો અને અનુભવમાં પણ આવ્યું. પણ રાગથી ભિન્ન શુદ્ધાત્માની વાત એણે રુચિપૂર્વક સાંભળી નથી. એ વાત હું સંભળાવીશ એમ મેં પ્રતિજ્ઞા કરી છે. જે જગત સંભળાવે છે એ જ જો સર્વજ્ઞ ભગવાન કહે, તો સર્વજ્ઞ વીતરાગ પરમાત્મા અને અનાદિકાળથી અન્ય મતમાં રહેલાં અજ્ઞાની જીવો એ બેના પ્રતિપાદનમાં સમાનપણું આવી જાય. જો સર્વજ્ઞ ભગવાનની વાણીમાં આવે કે પુણ્યથી સુખ થાય અને ધર્મ થાય તો અન્યમતિ પણ પુણ્યથી ધર્મ તો ફરમાવે છે, કહે છે. પણ ત્યાં મોટો આંતરો અને જુદાપણું છે.

પાપ અને પુણ્યના બેય પ્રકારના પરિણામ કષાયની જાત હોવાથી આત્માને વર્તમાનમાં આકુળતા ઉત્પન્ન કરનાર છે, દુઃખનો દેનાર છે, એમ આગળ ટીકામાં સ્પષ્ટીકરણ કરીને કહેશે. વાત જરાક નવી લાગે એવી તો છે પણ પરમ સત્ય છે. આત્માનું હિત થાય એવી વાત છે. કે **એમ જાણીને જીવ તેમનાથી નિવૃત્તિ કરે છે.** પુણ્યના પરિણામ અને પાપના પરિણામની રુચિ છોડે છે. રુચિ છૂટી જાય છે. પાપ દુઃખનું કારણ અને પુણ્ય સુખનું કારણ એવી જે ભ્રાંતિ હતી એ જયારે પુણ્ય અને પાપ બન્ને આસ્રવ તત્ત્વ છે, બન્ને પ્રકારના પરિણામ બંધનું કારણ છે; એમ જયારે જીવ જાણે છે ત્યારે બન્ને પ્રકારના પરિણામથી ભિન્ન ભગવાન આત્મા અંતર બિરાજમાન ચૈતન્યમૂર્તિ છે એનું લક્ષ કરે છે, એમાં લીન થાય છે ત્યારે તેને દુઃખની નિવૃત્તિ થાય છે અને સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે, શરૂઆત થઈ જાય છે.

એ વાત કરે છે કે એ **જીવ તેમનાથી નિવૃત્તિ કરે છે**, આસ્રવથી નિવૃત્તિ કરે છે. આસ્રવનો નિરોધ, એને ભગવાન સંવર કહે છે. પાપના નિરોધ અને પુણ્યની પ્રવૃત્તિ તે સંવર તત્ત્વ નથી. પાપ અને પુણ્ય બન્ને પ્રકારના પરિણામમાં એકતાબુદ્ધિ, છૂટી જાય, રુચિ છૂટી જાય અને આત્માનો અનુભવ થાય તેને ભગવાન સંવર તત્ત્વ કહે છે, ધર્મ તત્ત્વ કહે છે. એની ટીકા. ટીકા એટલે વિસ્તાર. જે મૂળ પ્રાકૃત ગાથા છે એના ઉપર સંસ્કૃત ટીકા થઈ છે. એક હજાર વર્ષ પહેલાં અમૃતચંદ્ર આચાર્ય થયા છે, જંગલવાસી હતા અને આત્માના ધ્યાનમાં મગ્ન રહેતા હતા. નિત્ય અતીન્દ્રિય આનંદનું ભોજન કરનારા હતા, એવા અતિ આસન્નભવ્ય ધર્માત્મા, એની સંસ્કૃત ટીકાની રચના કરે છે. એનો અનુવાદ આજથી બસ્સો વર્ષ પહેલાં જયપુરમાં એક જયચંદ પંડિત થયેલા એણે અનુવાદ કરેલું છે. અને એનો અક્ષરે અક્ષર ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ થયેલો છે.

ટીકા:- પહેલાં દૃષ્ટાંત આપે છે કે આસ્રવને કોની સાથે મેળવે છે. કે **જળમાં** એટલે પાણીમાં જેમ મળ **શેવાળ છે**, પાણીની ઉપરની સપાટી ઉપર શેવાળ જામે છે, લીલ, ફૂગ, શેવાળ. પાણીની ઉપર જેમ **શેવાળ છે તે મળ** અને **મેલ છે**. એ પવિત્ર ચીજ નથી. પાણી પવિત્ર છે અને જે શેવાળ છે એ મેલ છે; એ કાઢી નાખવા જેવો છે, એ રાખવા જેવો નથી. **મળ છે-મેલ છે; તે શેવાળની માફક** પુણ્યના પરિણામ કે પાપના પરિણામ બન્ને પ્રકારના પરિણામ પરમાર્થનયથી જોવામાં આવે તો બન્ને બંધનું કારણ છે. એક લોઢાની બેડી અને એક સોનાની બેડી. ઉલટું લોઢાની બેડી કરતાં સોનાની બેડીમાં વજન વધારે હોય છે. એટલે પગમાં ઘસારો વધારે લાગે છે.

પણ લોકોને મીઠાશ લાગે છે પુણ્યના ફળમાં. પુણ્ય અને પુણ્યના ફળની પ્રીતિવાન, રાગનો રસીયો એને આચાર્ય ભગવાન ફરમાવે છે કે ભાઈ એમાં સુખ નથી. એની રુચિ છોડ અને શુદ્ધાત્માની રુચિ કર અને આત્માનો અનુભવ કર તો તને સુખની પ્રાપ્તિ થશે. **તે શેવાળની માફક, દૃષ્ટાંત આપ્યો, પાણીની ઉપર જેમ શેવાળ છે એ મેલ છે. એમ એની માફક, શેવાળની માફક આસ્રવો**, આસ્રવો એટલે નવા કર્મના આવાગમનમાં હેતુ થાય, નિમિત્ત કારણ થાય એવા આત્માના વિભાવ પરિણામને-વિકૃત પરિણામને ભગવાન આસ્રવ કહે છે. એ આસ્રવના બે ભેદ છે, એક પુણ્યઆસ્રવ અને એક પાપઆસ્રવ. જેમ હિંસા, જૂઠ, ચોરી દુઃખનું કારણ છે એમ અહિંસાના પરિણામ પણ દુઃખનું કારણ છે. જગત આખું એને ધર્મ માને છે પણ એ ધર્મના પરિણામ નથી. પર જીવ પ્રત્યેના કરુણાનો ભાવ આવે, બચાવવાનો ભાવ આવે છે, એ પુણ્ય તત્ત્વ છે, પાપ તત્ત્વ નથી, પણ ધર્મ તત્ત્વ નથી. અહિંસાના પરિણામ પાપ તત્ત્વ નથી તેમ ધર્મ તત્ત્વ નથી, એ પુણ્ય તત્ત્વ છે.

મુમુક્ષુ: ઘણાંને એમ થાય કે અમે પુણ્ય હવે ન કરીએ?

પૂ. લાલચંદભાઈ: પુણ્ય કરવા ન કરવાનો પ્રશ્ન નથી. પણ જે પ્રકારના પરિણામ આવે છે, હોય છે એનું સ્વરૂપ શું છે? સમજવા જેવી ચીજ એ છે, કે એનું સ્વરૂપ શું છે? કરવું ન કરવું (એ) પ્રશ્ન નથી. કેમ કે આર્ય જીવને કરુણા, કોમળતાના પરિણામ, દયા, દાન, ભક્તિના શુભભાવ - પુણ્યભાવ આવે ખરા. ગૃહસ્થને પુણ્યના પરિણામ આવે પણ પુણ્યના પરિણામનું સ્વરૂપ શું છે? કે એ બંધનું કારણ છે, એ વર્તમાન દુઃખનું કારણ છે અને પરંપરાએ પણ દુઃખનું કારણ છે. એમ જો જાણે તો સાચા સુખની શોધ કરી શકે. પણ પુણ્યથી સુખ માને તો એને આત્મિક સુખની પ્રાપ્તિનો પ્રયત્ન થઈ

શકતો નથી. કે ભાઈ, અમારા જેવો કોઈ સુખી નથી, હવે આનાથી વધારે શું સુખ જોઈએ? ગામડામાં હતા તો બહુ દુઃખી હતા અને નાઈરોબી અને લંડન આવ્યા તો હવે બહુ સુખી થઈ ગયા, અમારા જેવો કોઈ સુખી નથી.

ભાઈ! પરમાત્મા કહે છે કે તારા જેવો કોઈ દુઃખી નથી. એક બહેન આજ વાત કરતા હતા કે અમેરિકામાં સવારથી સાંજ સુધી છ ટીકડી લે. એક બહેન, નામ નહિ લઉં પણ બપોરે કહેતા હતાસવારથી સાંજ સુધી છ ટીકડી લે. હવે આમાં કોને સુખ કહેવું? માટે સર્વજ્ઞ વીતરાગ પરમાત્મા ફરમાવે છે પ્રભુ સાંભળ! બધાને પ્રભુ કહીને બોલાવે છે. ભગવાન સાંભળ! ભગવાન તારા સ્વરૂપની વાત એક વખત તું મધ્યસ્થ થઈને સાંભળ. તારો જે પક્ષ છે પુણ્યનો (તેની) અમને ખબર છે. સંતોને ખબર છે બધી કે જગતના જીવોને પુણ્યનો પક્ષ છે. પુણ્યથી ધર્મ થાય એમ માને છે, પુણ્યથી સુખ થાય એમ માને છે. એ બધી એની ભ્રાંતિ છે. સાચું સુખ, પુણ્ય અને પુણ્યના ફળમાં સાચું સુખ નથી. ત્યારે સાચું સુખ ક્યાં છે? એમ શિષ્યનો પ્રશ્ન છે. કે વર્તમાનમાં આ પુણ્યના પરિણામમાં પણ મને આકુળતા અને દુઃખ થાય છે. જો પુણ્યના પરિણામથી સુખ થતું હોય તો કોઈ પણ પુણ્યના પરિણામ લઈ લ્યો. કે ભગવાનની ભક્તિ કરવા બેઠો કે પૂજા કરવા બેઠો. જ્યાં પા કલાક, અડધી કલાક કે કલાક થઈ ત્યાં થાક લાગે છે એને. ધર્મના પરિણામમાં થાક ન હોય અને જે પરિણામથી થાક લાગે તે ધર્મના પરિણામ ન હોય. શું કહ્યું? ફરીને. જે પરિણામમાં આત્માને થાક લાગે તે પરિણામનું નામ ધર્મ ન હોય અને ધર્મના પરિણામમાં થકાવટ ન હોય, આનંદ હોય. આ તો એકદમ સર્વજ્ઞ ભગવાને કહેલી વાત ન્યાયથી છે. પણ હવે એને બેસાડવી હોય તો એ પોતે બેસાડે તો બેસે એવી છે.

શું કહે છે? આહાહા! આ દેવાધિદેવ પરમાત્મા ત્રણ લોકનો નાથ જેને કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થઈ ગયું (છે). એક સમયમાં સ્વ અને પર, લોકાલોક અને ચરાચર પદાર્થને સમયમાત્રમાં પ્રત્યક્ષ જાણે એવા સર્વજ્ઞ વીતરાગ પરમાત્માની દિવ્યધ્વનિમાં એમ આવ્યું કે **આસ્રવો મળ અને મેલ છે**. આ દયા, દાન, કરુણા, કોમળતાના પરિણામ **એ મેલ છે, અશુચિ છે**, એ પવિત્ર નથી, **અપવિત્ર** ભાવ છે. આહાહા!

કેમ બેસે એને? જ્યાં પુણ્ય કર્યું તો એમ માને છે કે મેં ધર્મ કર્યો અને ધર્મી થયો અને માનપત્ર જગતના જીવો આપે. જ્યાં પાંચ-પચીસ લાખ રૂપિયા કોઈક દાનમાં આપે, આહાહા! (ત્યાં) ધર્મનું બિરુદ આપે, ધર્મી થઈ ગયો. અરે ભાઈ કર્મી છે, ધર્મી નથી. કેમકે એ શુભભાવ છે એ પણ દુઃખનું કારણ છે, એમ એ જાણતો નથી પણ એને સુખનું કારણ માને છે. ખરેખર એનો અર્થ એમ નથી કે પુણ્ય છોડીને પાપ કરવું. એવો ઉપદેશ સર્વજ્ઞ ભગવાનનો નીચે ઉતરવાનો ઉપદેશ ન હોય. ઉપર-ઉપર ચડવાનો ઉપદેશ હોય. પાપને તો છોડ્યું.

એક પ્રશ્ન થયો હતો રાજકોટમાં. અમારા પાડોશી છોટુભાઈ વીરાણી (તેમણે) ગુરુદેવને પ્રશ્ન કર્યો રાત્રે, કે સાહેબ પાપ તો અમારે કરવું નથી. કેમકે પાપ કરીએ તો નરક અને નિગોદમાં જાવું પડે, કાં તિર્યંકમાં જાવું પડે. એટલે પાપ તો અમારે કરવું નથી. આપ કહો છો કે શુદ્ધાત્માનો અનુભવ કરો તો ધર્મ થાય. હવે શુદ્ધાત્માના અનુભવ સુધી પહોંચાતું નથી. પાપ અમારે કરવું નથી તો વયલો રસ્તો

રહ્યો, પુણ્ય કરવું કે કેમ? પુણ્ય તો કરવું ને? એવો એક રાત્રિ યર્ચામાં પ્રશ્ન આવ્યો. આખા જગતનો પ્રશ્ન છે આ. આ એક વ્યક્તિનો પ્રશ્ન નથી. આખા જગતનો પ્રશ્ન છે.

ગુરુદેવે ઉત્તર આપ્યો કે ભાઈ આર્ય જીવ છે એને પુણ્યના પરિણામ તો આવે. જવાબ કેવો આપ્યો કે પુણ્યના પરિણામ કરો એવો જવાબ ન આપ્યો પણ પુણ્યના પરિણામ તો આવે. જ્ઞાનીની એકેએક વાતમાં મર્મ હોય છે. પુણ્યના પરિણામ તો આવે આર્ય જીવને. પણ એ પુણ્યના પરિણામ જે આસ્રવ છે, મલિન અપવિત્ર ભાવ છે, એનાથી ભિન્ન મારો ભગવાન આત્મા પવિત્ર છે એમ એનાથી વારંવાર ભેદજ્ઞાન કરીને આત્માને ઓળખવો. આત્માનું લક્ષ કરવું. એવો ઉત્તર આપ્યો.

એમ પુણ્યના આવતા પરિણામ ઉપરથી લક્ષ છોડી અને જે જ્ઞાનમય આત્મા છે, જે પુણ્યના પરિણામ આવે છે એને પણ જાણનાર જે જ્ઞાન છે કે જે જ્ઞાન આત્માને જાણે છે એવા આત્માને જાણવો. પુણ્યના પરિણામ કરવું તો નહિ પણ પુણ્યના પરિણામને જાણવા પણ રોકાવું નહિ. પણ પુણ્યના પરિણામથી ભિન્ન જ્ઞાન અને આનંદમય આત્મા અંદર બિરાજમાન છે, એનું અંતર લક્ષ કરવું, એનું (અંતર) ધ્યાન કરવું. કઠણ પડે છે જગતને પણ સત્ય તો ત્રણેકાળ સત્ય છે. કઠણ પડે એટલે સહેલું કરીને વિપરીત વાત કહી શકાતી નથી. સંતો કહે જ નહિ.

શેવાળની માફક આસ્રવો, આસ્રવો એટલે પુણ્ય આસ્રવ અને પાપ આસ્રવો **મળપણે-મેલપણે અનુભવાતા હોવાથી અશુચિ છે (-અપવિત્ર છે)**, પવિત્ર પરિણામ નથી. સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષના પરિણામ (ક્ષણિક) પવિત્ર છે **અને ભગવાન આત્મા** ત્રિકાળ પવિત્ર છે. સંવર, નિર્જરા ક્ષણિક પવિત્ર પરિણામ છે **અને ભગવાન આત્મા** ત્રિકાળ પવિત્ર પરમાત્મા બિરાજમાન છે. એની સાથે સરખાવે છે.

જીવતત્ત્વ પવિત્ર છે. આસ્રવતત્ત્વ અપવિત્ર તત્ત્વ છે. તત્ત્વ બે છે. જીવતત્ત્વ અને આસ્રવતત્ત્વ. નવ તત્ત્વના બે પ્રકાર, એક જીવ અને બીજો આસ્રવ. અહીંયા આસ્રવની વાત ચાલે છે. આસ્રવો અશુચિ, અપવિત્ર છે. અરે! એના સ્વરૂપને તો જાણ! એનું સ્વરૂપ શું છે? તો એનાથી ભિન્ન કાંઈક આત્માનું સ્વરૂપ શું છે એને જિજ્ઞાસા થશે. બાકી પુણ્ય કરીને સંતોષ માને તો એને કોઈ ઊંચી ગતિ મળી જાય અને અહીંયા પુણ્ય કર્યું હોય તો દેવગતિમાં જઈને દુઃખ ભોગવે. પુણ્ય અહીંયા કરે અને પાછું દુઃખ ભોગવે દેવગતિમાં જઈને.

આત્માનું સ્વરૂપ પુણ્ય-પાપથી ભિન્ન, જ્ઞાન અને આનંદની મૂર્તિ આત્મા, અંદર ચિદાનંદ આત્મા બિરાજમાન છે. ઝળહળ જયોત **ભગવાન આત્મા** બિરાજમાન છે. જેમ કપડું મેલું થયું તો એની અવસ્થાથી જોવામાં આવે તો કપડું મલિન થયું છે એ વાત સાચી છે. પણ એ અવસ્થાની દૃષ્ટિ ગૌણ કરીને એ કપડાના સ્વચ્છ, નિર્મળ સ્વભાવની સમીપે જઈને જોવામાં આવે તો કપડું સ્વચ્છ અને નિર્મળ જ છે. એ મલિન થયું નથી. મલિન તો કપડાની અવસ્થા થઈ છે. કપડું તો જેવું છે તેવું છે. એમ કપડું રાતુ થયું એમ કહેવામાં આવે પણ ખરેખર રાતાપણું રંગનો ધર્મ છે અને સફેદપણું એ કપડાનો ધર્મ છે.

એમ આ વર્તમાનમાં પુણ્ય અને પાપની લાગણી બહિર્મુખ થાય છે ખરી. પર્યાયમાં, અવસ્થામાં, હાલતમાં, દશામાં ક્ષણમાં પાપ અને ક્ષણમાં પુણ્ય, શુભ અને અશુભ બે પ્રકારના ભાવો

ઊઠે છે. એવી વૃત્તિનું ઉત્થાન થાય છે ખરું પણ એનાથી ભિન્ન અંદરમાં આત્મા ચૈતન્યમૂર્તિ પવિત્ર પરમાત્મા બિરાજમાન છે. અહીંયા કહેશે **ભગવાન આત્મા**, બધા આત્માઓ ભગવાન છે. શક્તિએ, સ્વભાવે પરમાર્થદૃષ્ટિથી જોવામાં આવે તો બધા આત્માઓ પરમાત્મા છે - ભગવાન છે. ભગ્ એટલે જ્ઞાન લક્ષ્મીવાન આત્માઓ છે. આત્મા પુણ્યશાળી નથી, આત્મા તો જ્ઞાનવાન છે એને આત્મા કહેવામાં આવે છે. પુણ્યવાળો આત્મા નથી. પુણ્ય તો સંયોગ છે. પુણ્ય કાંઈ આત્માનો સ્વભાવ નથી. એવા આત્માને એકવાર અંતરમુખ થઈને ઓળખે તો એના ભવના અંત આવી જાય, દુઃખનો અંત આવે. બાકી તો ક્રિયાકાંડમાં પાપને છોડીને પુણ્યની ક્રિયા તો અનંતવાર કરી અને અનંતવાર સ્વર્ગનો દેવ થયો. એક (જ) વાર દેવ નથી થયો, આત્મા અનાદિનો છે અને અનંતવાર પુણ્યના પરિણામ કરીને દેવગતિમાં ગયો. અને ફરીથી દેવગતિમાંથી પાછો નીચે ચાલ્યો જાય છે અને નિગોદમાં પણ ચાલ્યો જાય. પણ ધર્મ એક સમય (પણ) કર્યો નથી. પુણ્ય અનંતવાર કર્યું અને ધર્મ એક સમય (પણ) કર્યો નથી. ધર્મ એટલે શુદ્ધાત્માનું અવલંબન લઈ, એમાં એકાગ્ર થઈ અને સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રના જે વીતરાગી પરિણામ પ્રગટ કરવા જોઈએ, એ એક સમય માત્ર પણ એણે પ્રગટ કર્યા નથી. એક સમય પણ જો પ્રગટ કરે તો અલ્પકાળમાં એની મુક્તિ થાય, એવા અનુભવનું ફળ છે.

આ આસ્રવો અશુચિ, મળ અને મેલ છે. હિંસાના પરિણામ પણ મેલ અને મળ અને અહિંસાના પરિણામ, બ્રહ્મચર્યના પરિણામ - શુભભાવ, એ પણ મલિન અને મેલા પરિણામ છે. ભાઈ! એનાથી ભિન્ન પવિત્ર અંદર આત્મા બિરાજમાન છે. પરિણામમાં મલિનતા અને આત્માનો સ્વભાવ પવિત્ર. પવિત્ર અને અપવિત્ર બન્ને ભાવ એક સાથે રહે છે પણ બન્ને એક થઈ શકતા નથી. પવિત્ર એવો જીવતત્ત્વ અને વર્તમાન અપવિત્ર પુણ્ય-પાપના આસ્રવભાવ એ બન્ને એક સાથે રહે છે.

જેમ પાણી મેલું થયું તો એ મલિનતા છે અને પાણી સ્વભાવે સ્વચ્છ છે. એ સ્વચ્છતા અને મલિનતા એ એક સાથે રહે છે. મલિનતાનો અભાવ થાય છે અને સ્વચ્છતાની અવસ્થા પ્રગટ થાય છે. સ્વચ્છતા ક્યાંથી આવે છે? ફટકડીમાંથી સ્વચ્છતા નથી આવતી. એ શક્તિની વ્યક્તિ છે, પ્રાપ્તિની પ્રાપ્તિ હોય, જે છે એમાંથી પ્રગટ થાય છે. એમ આ ભગવાન આત્મા જ્ઞાન અને આનંદનો પુંજ છે. એનું ધ્યાન કરતાં, એકાગ્ર થતાં તેમાંથી જ્ઞાન અને આનંદની એક અપૂર્વ દશા પ્રગટ થાય છે. એને ધર્મના પરિણામ કહે છે. આવા આત્માના સ્વાનુભવરૂપ દશા, અનુભૂતિરૂપ દશા એક સમયમાત્ર જીવે આજ સુધી કરી નથી. ધર્મ કર્યો નથી. પાપ કરીને નિગોદ અને નરકમાં, તિર્યંકમાં જાય; પુણ્ય કરે તો સ્વર્ગ અને મનુષ્ય થાય; પણ ધર્મ કર્યો નથી. ધર્મ કરતાં એને આવડતો નથી. ધર્મ કેમ કરવો? એ શીખવા જેવું છે.

પાપ અને પુણ્ય કેમ કરવા તે તો અનાદિનો શીખેલો જ છે. એની નિશાળ ન હોય અને એનો ઉપદેશ ન હોય. ઉપદેશ તો ધર્મનો હોય. ધર્મ એટલે આત્માનો જે સ્વભાવ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રના પરિણામ એનું અવલંબન લેતાં આત્માને અંદરમાં શાંતિનું વેદન આવે છે. વર્તમાનમાં ગૃહસ્થ અવસ્થામાં આત્માનો અનુભવ થઈ શકે છે. એ અનુભવ કેમ થાય? એની વાત અહીંયા સમજાવે છે

કે આસ્રવો મલિન છે, **અશુચિ છે (-અપવિત્ર છે);** અને સામે **ભગવાન આત્મા તો,** બે વચ્ચેનું ભેદજ્ઞાન, આત્મા અને આસ્રવ વચ્ચેનું ભેદજ્ઞાન. ભેદજ્ઞાન એટલે જુદા પાડવાની કળા.

જેવી રીતે ઘઉં અને કાંકરા જુદા પાડવામાં આવે છે, જેવી રીતે કમોદ હોય એમાં ફોતરું અને ચોખ્ખા બે જુદા પાડવામાં આવે છે એમ આ પુણ્ય અને પાપના પરિણામ બન્ને ફોતરા છે. જગતના જીવ ફોતરા ખાંડે છે. અહીંયા ભગવાન આત્મા અંદરમાં પવિત્ર છે. આ બધા આત્માની વાત ચાલે છે. બધા આત્માનું સ્વરૂપ આવું છે કે અંતરમાં આત્મા પવિત્ર પરમાત્મા શક્તિરૂપે બિરાજમાન છે, એ દૃષ્ટિમાં આવી શકે છે. **ભગવાન આત્મા તો સદાય** એટલે હંમેશને માટે, ત્રણેકાળ **અતિનિર્મળ,** સર્વથા નિર્મળ, સર્વથા પવિત્ર, સર્વથા શુદ્ધ (છે). સંવર અને નિર્જરાના પરિણામ છે એ નિર્મળ છે પણ ભગવાન આત્મા અતિનિર્મળ છે. એટલા વિશેષણમાં ફરક પાડ્યો. **ભગવાન આત્મા તો** બધા આત્માને ભગવાન કહીને બોલાવે છે.

આચાર્ય મહારાજ ફરમાવે છે કે બધા આત્માઓ ભગવાન છે, વર્તમાનમાં અમે એની અવસ્થાને જોતાં નથી. એ સ્ત્રી હોય, પુરુષ હોય, કર્મથી બંધાયેલો હોય કે પુણ્ય-પાપની લાગણી ઉત્પન્ન થતી હોય એને અમારા લક્ષમાંથી કાઢી નાખીએ છીએ, ગૌણ કરીએ છીએ. એના ઉપર અમારું લક્ષ નથી. પણ દેહ-દેવળમાં રહેલો ભગવાન પવિત્ર પરમાત્મા બિરાજમાન છે. અમે એવા આત્માને જોયો, જાણ્યો અને અનુભવ્યો છે. તેથી અમારી દૃષ્ટિમાં બધા આત્માઓ ભગવાન દેખાય છે અમને. કોના ઉપર રાગ કરીએ અને કોના ઉપર દ્વેષ કરીએ? અમને તો બધા આત્માઓ ભગવાન છે એમ દેખાય છે, એવો પોકાર કરે છે આમાં. આહાહા!

ત્યાં એ વાત (શ્રીમદ્જીએ કહી). એવો એક બનાવ બન્યો કે શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી સવારમાં જંગલ જતા હતા ત્યારે એક ભરવાડ ગાય ભેંસ ચારતો હતો. શ્રીમદ્જી આમ ચાલ્યા જાય છે ત્યારે એ ભરવાડ એની સામે ટગર, ટગર જોયા કર્યું. અનુકરણ કરે કે આ કોઈ મહાપુરુષ લાગે છે, ગંભીર એની ચાલ, સૌમ્યમૂર્તિ જોઈને. ત્યારે પછી પાછા ફરે છે શ્રીમદ્, ત્યારે એની પાસે ઊભા રહે છે, કે ભાઈ તમે આંખ વીંચી જાવ અને એમ વિચારો કે હું ભગવાન છું, તમે એમ વિચારો કે હું ભગવાન છું. તો ભરવાડ છે ને, એણે કાંઈ તર્ક ન કર્યો. વાણિયા બહુ તર્ક કરે, પણ આણે કાંઈ તર્ક ન કર્યો. આંખ વીંચીને ભરવાડ બોલ્યો કે હું ભગવાન છું.

એમ અહીંયા સમયસારમાં આચાર્ય ભગવાન બધાને ભગવાન કહીને બોલાવે છે. કોઈ એમ તર્ક ઊઠે કે અમે તો પામર છીએ, વર્તમાનમાં દુઃખી છીએ, કોઈ બાળક છે, કોઈ યુવાન છે, કોઈ વૃદ્ધ છે, કોઈ ધનવાન અને કોઈ નિર્ધન છે. ના, ના, ના! બધા આત્મા તો ભગવાન સરખા છે. શક્તિએ - સ્વભાવે આત્મા પરમાત્મા છે. ભાઈ! એવા આત્માનું તમે ધ્યાન કરો તો બહિરાત્મ દશા છૂટી અને અંતરાત્મ દશા થઈ અલ્પકાળમાં પરમાત્મ દશા પ્રગટે છે. ભગવાન આત્માનું ધ્યાન કરવાનું છે. આ અંદર ભગવાન આત્મા બિરાજમાન છે. ભગ્ એટલે જ્ઞાનવાન લક્ષ્મીવાન આત્મા છે. એ આત્મા તો **સદાય** ત્રણેકાળ, હમણાં કર્મથી બંધાયેલો છે તે વખતે, વર્તમાન પુણ્ય-પાપના પરિણામ છે તે વખતે તે પરિણામ ઉપર નજર ન કરો. તે પરિણામનું લક્ષ છોડીને અંદરમાં, અંતરમાં એક જ્ઞાનવાન આત્મા

બિરાજમાન છે એનું લક્ષ કરતાં આત્મા ભગવાન છે એમ તમને વર્તમાનમાં પ્રત્યક્ષ અનુભવમાં આવશે.

કુંદકુંદઆચાર્ય ભગવાને (સમયસારની) પાંચમી ગાથામાં એમ કહ્યું કે હું એકત્વવિભક્ત આત્માની વાત તમને કહીશ. પુણ્ય-પાપથી વિભક્ત, ભિન્ન અને જ્ઞાન-આનંદથી અવિભક્ત, અભિન્ન એવા શુદ્ધાત્માની વાત હું કહીશ. પણ હું તમને કહું તો તમે તમારા અનુભવથી પ્રમાણ કરજો. એમ અહીંયા આચાર્ય ભગવાન દાંડી પીટીને કહે છે કે આ ભગવાન આત્મા તમે છો એમ અમે (તમને) કહીએ છીએ. માત્ર અમારા કહેવાથી તમે ન માનતા. પણ પુણ્ય-પાપની વૃત્તિનું ઉત્થાન થાય છે એના તરફનું વલણ છોડીને, એના તરફનું લક્ષ છોડીને એક અંદરમાં જ્ઞાન અને આનંદનો પુંજ ભગવાન આત્મા બિરાજમાન છે એનું અંતર ધ્યાન કરીને, લક્ષ કરીને એમાં લીન થાવ અને એનો અનુભવ કરો તો હું ભગવાન છું એમ તમને અનુભવમાં આવશે. અમે તો કહીએ છીએ પણ તમે તમારા અનુભવથી પ્રતીત કરજો, અમારા કહેવાથી નહિ. તમને અનુભવ થશે જ. તમે ભગવાન છો એવો અનુભવ થશે.

હું દુઃખી છું અને કર્મથી બંધાયેલો છું અને મનુષ્ય છું અને સ્ત્રી અને પુરુષ, એ સંયોગની વાત છે. આ (શરીરાદિ) તો બધો સંયોગ છે. જેમ સાકર કોથળામાં હોય તો કોથળો ભિન્ન અને સાકર ભિન્ન છે. એમ આ જ્ઞાનમૂર્તિ આત્મા, ભગવાન આત્મા ભિન્ન છે અને આ (શરીરરૂપી) કોથળો પુદ્ગલની અવસ્થા છે. આ પુદ્ગલનો કોથળો છે એનાથી આત્મા જુદો છે. પુણ્ય-પાપની વૃત્તિનું ઉત્થાન થાય છે, તે મેલ અને મલિનભાવ છે. ભાઈ! એ તારો સ્વભાવ નથી. પુણ્યના પરિણામ એ વિભાવ છે, વિકૃતભાવ છે, દુઃખદાયકભાવ છે, મલિનભાવ છે. પાપને તો સૌ કોઈ પાપ કહે પણ પુણ્યને પણ પાપ કોઈ વિરલા જ કહે છે (યોગીન્દુદેવ યોગસાર, ગાથા ૭૧). કેમ કે એ પણ બંધનું કારણ છે. એ કાંઈ આત્માના સુખનું કારણ નથી.

ભગવાન આત્મા તો સદાય, હંમેશા, ત્રણેકાળ અતિનિર્મળ નિર્મળાનંદ પરમાત્મા અંતર બિરાજમાન છે. શુદ્ધ ચૈતન્યધન ચિદરૂપ આત્માનું સ્વરૂપ ચિદરૂપ છે. રાગ એ આત્માનું રૂપ નથી. પુણ્ય અને પાપના પરિણામ તો સ્વાંગ છે. એ કાંઈ આત્માનો સ્વભાવ નથી. જો એ પુણ્ય અને પાપ આત્માનો સ્વભાવ હોય તો પુણ્ય-પાપનો અભાવ થઈ અને કોઈ આત્માને સિદ્ધગતિ પ્રગટ ન થાય, (અને) પુણ્ય-પાપના પરિણામ સાથે જવા જોઈએ પણ એ તો જતા નથી. માટે આત્માથી પુણ્ય અને પાપના પરિણામ જુદા છે. સર્વજ્ઞ ભગવાન તો ત્યાં સુધી કહે છે કે પુણ્ય અને પાપના પરિણામનો આત્માને સ્પર્શ થયો નથી, અડયા નથી, એ ઉપર-ઉપર તરે છે.

જેમ પાણીમાં તેલનું ટીપું ઉપર-ઉપર તરે છે. એ પાણીમાં પ્રવેશ થઈ શકતું નથી, એ તન્મય થઈ શકતું નથી, એ તાદાત્મ્યરૂપે થતું નથી. પણ પાણીની ઉપર તેલનું ટીપું જેમ ઉપર-ઉપર તરે છે એમ આ જ્ઞાન અને આનંદમય આત્માની ઉપર-ઉપર આ પુણ્ય અને પાપના પરિણામ તેલની જગ્યાએ ઉપર-ઉપર તરે છે પણ એ આત્માના સ્વભાવમાં પ્રવેશતા નથી. જો આત્માના સ્વભાવમાં અશુદ્ધિ પ્રવેશી જાય તો આત્મા શુદ્ધ રહી શકતો નથી. જો શુદ્ધ ન રહે તો કોના આશ્રયે અશુદ્ધતા

ટાળીને શુદ્ધતા પ્રગટ કરશે? માટે આત્મા સ્વભાવે (શુદ્ધ છે). એક આત્માના બે પડખા છે. એક સામાન્ય પડખું અને એક વિશેષ પડખું. સામાન્યને દ્રવ્ય કહેવાય અને વિશેષને પરિણામ કહેવાય.

હવે જૈનમાં જન્મે એને છ દ્રવ્ય અને નવ તત્ત્વના નામ પણ આવડે નહિ. તો આ આત્મા એક, એના પડખા બે. પડખા એટલે side, બે સાઈડ, અરુણ ભાઈ. આહાહા! પણ હવે આ બધો વિચાર કરીએ, ક્વાક-બે ક્વાક કાઢીએ તો એમાં કાંઈ પૈસા તો મળે નહિ અને ઓમાં તો પૈસા મળે, પ્રત્યક્ષ લાભ. આહાહા! અરે! સર્વજ્ઞ વીતરાગ પરમાત્મા અને સંતો ફરમાવે છે, કરુણા કરીને કહે છે (કે) અરે! તને પ્રત્યક્ષ નુકસાન થઈ રહ્યું છે, તારા ચૈતન્ય પ્રાણ હણાય છે. આ પરપદાર્થ મારા છે એવી જે તારી બુદ્ધિ છે (તે) મિથ્યાબુદ્ધિ છે, વિપરીત બુદ્ધિ છે. એનાથી તો તને ચારગતિ મળશે. ભાઈ! એમાં મોક્ષગતિ - પરમ સુખનું કારણ નહિ થાય.

માટે **આત્મા તો સદાય** ત્રણેકાળ. વર્તમાનમાં પંચમકાળનો આત્મા છે જીવ. ચારેગતિના જીવની વાત છે. **સદાય** ત્રણેકાળ **અતિનિર્મળ** શુદ્ધ **ચૈતન્યમાત્રસ્વભાવપણે જ્ઞાયક હોવાથી**, હોવાથી લખ્યું છે, થવાથી નહિ. સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષ તો થાય છે પણ જીવ તો અનાદિકાળનો મુક્તસ્વભાવી મોક્ષસ્વરૂપે આત્મા બિરાજમાન છે. માટે **ચૈતન્યમાત્રસ્વભાવપણે** ચૈતન્ય એટલે જ્ઞાન અને દર્શનમય આત્મા. જાણવું અને દેખવું એવો જ માત્ર એનો સ્વભાવ છે. પુણ્યને કરવું અને પાપને કરવું એ મૂળ આત્માનો સ્વભાવ નથી. એ તો અજ્ઞાનથી, એને ભ્રાંતિથી કર્તાબુદ્ધિ રહી છે. એ જો આત્માના સ્વરૂપને અનુભવે તો કર્તાબુદ્ધિ છૂટી જાય. અને કર્તાબુદ્ધિ છૂટ્યા પછી પુણ્ય અને પાપના પરિણામ આવે ખરા, પણ હું કર્તા અને આ મારું કર્મ એમ કર્તા-કર્મની પ્રવૃત્તિ એની સાથે ન દેખાય. આત્માનું જ્ઞાન કર્મ થાય છે, આત્માનું જ્ઞાન! શાસ્ત્રનું જ્ઞાન નહિ. શાસ્ત્રનું જ્ઞાન તે જ્ઞાન નથી.

આત્માનું જ્ઞાન જ્યારે એ આત્માનું કર્મ થાય છે, કર્મ એટલે કાર્ય, ત્યારે પુણ્ય અને પાપના પરિણામ એ જ્ઞાનનું જ્ઞેય થાય છે પણ એ આત્માનું કર્મ બનતું નથી. ઝીણી વાત છે, સૂક્ષ્મ વાત છે. આ લંડનમાં આવી સૂક્ષ્મ વાત! ભાઈ! આત્મા સૂક્ષ્મ છે અને સૂક્ષ્મ વાત કરીને કાઢી નાખવા જેવી નથી. સૂક્ષ્મ એટલે ઊંચી. સૂક્ષ્મનો અર્થ ન સમજાય એમ નહિ, પણ સમજવા જેવી. જરા માનસિક એકાગ્રતા કરી અને શ્રવણ કરવા જેવું છે.

મુમુક્ષુ: શાસ્ત્રનું જ્ઞાન અને આત્માનું જ્ઞાન ફરીથી સમજાવો?

પૂ. લાલચંદભાઈ: શાસ્ત્રનું જ્ઞાન તે ઈન્દ્રિયજ્ઞાન છે અને આત્માનું જ્ઞાન તે અતીન્દ્રિયજ્ઞાન છે. શાસ્ત્ર તરફના વલણવાળા ઈન્દ્રિયજ્ઞાનમાં આકુળતા એટલે દુઃખ થાય છે. ત્યારે શું શાસ્ત્ર વાંચવાનું છોડી દેવું? એમ પ્રશ્ન તો થાય. છોડવા ન છોડવાની વાત નથી. એનું સ્વરૂપ શું છે એ સમજવું જોઈએ. આ સ્વરૂપ સમજવાની વાત છે.

કરવું, ન કરવું, છોડવું, ગ્રહવું, મુકવું એની વાત નથી. એ શાસ્ત્ર તરફનું વલણ જાય છે ને, એમાં એને વિકલ્પ અને શુભભાવની પ્રગટતા થાય છે, એ ઈન્દ્રિયજ્ઞાન છે, એ બહિર્મુખજ્ઞાન છે. જે ઈન્દ્રિયજ્ઞાન વડે આત્મા અનુભવમાં આવી શકતો નથી, માટે ઈન્દ્રિયજ્ઞાન પણ હેય છે. જેમ પુણ્ય-પાપના પરિણામ હેય છે એમ ઈન્દ્રિયજ્ઞાન પણ હેય છે. ત્યારે હવે શું કરવું? કે આત્માનું જ્ઞાન કરવું. કરવાની વાત તો છે કે આત્માનું જ્ઞાન કરો અને પરને પ્રસિદ્ધ કરનારું એવું ઈન્દ્રિયજ્ઞાન એને

આત્મસન્મુખ થઈને રોકો. ઈન્દ્રિયજ્ઞાન પણ જીતવા જેવું છે. વિષય અને કષાય બેને જીતવાનું સર્વજ્ઞ ભગવાનનું ફરમાન છે. વિષય એટલે પરપદાર્થને જાણવાની અભિલાષા. પરપદાર્થને જાણવાની અભિલાષા - ઈચ્છા, એનું નામ વિષય છે. એનાથી આત્મા દુઃખ ભોગવે છે. અને કષાય એટલે પુણ્ય-પાપના પરિણામને હું કરું એવો જે અભિપ્રાય એનું નામ કષાય છે. વિષય અને કષાય. વિષય એટલે પરપદાર્થને જાણવાની અભિલાષા, ઈચ્છા એનું નામ વિષય. અને પરભાવ અને પરદ્રવ્યનો હું કરનાર છું એવો અભિપ્રાય એનું નામ કષાય. એ બે ભાવને જીતીને ભગવાન આત્માનું અવલંબન લે ત્યારે એક અતીન્દ્રિયજ્ઞાન, અતીન્દ્રિયઆનંદ પ્રગટ થાય છે.

આવું એક ભેદજ્ઞાન કરીને આત્માની ઓળખાણ કરવા જેવી છે. આત્માના અનુભવ વિના ચારગતિમાં જીવ રખડી રહ્યો છે. એને એક સમય પણ સ્વાનુભવ દશા પ્રગટ થઈ નથી. આ આત્માના અનુભવથી ધર્મની શરૂઆત થાય છે, અને અનુભવથી વૃદ્ધિ અને અનુભવથી પૂર્ણતા થાય છે. **એક હોય ત્રણ કાળમાં, પરમારથનો પંથ** (આત્મસિદ્ધિ, ગાથા ૩૬) પરમાર્થ એટલે સત્યાર્થ મોક્ષમાર્ગનો પંથ એ તો શુદ્ધાત્માનું અવલંબન લેતાં જ થાય છે. પરનું અવલંબન છૂટી જાય છે, આત્મા આત્માનું અવલંબન લે છે. આત્માને, આત્મા વડે, આત્મામાંથી, આત્મા માટે જાણે છે. ત્યારે એને આત્માનો અનુભવ થાય છે અને અનુભવ દશાનું નામ **સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ** (તત્ત્વાર્થ સૂત્ર, પ્રથમ અધ્યાય, સૂત્ર ૧) વીતરાગી પરિણામ છે. રાગથી ત્રણકાળમાં ધર્મ ન થાય. પછી ગમે તે ઉત્કૃષ્ટમાં ઉત્કૃષ્ટ શુભભાવ હોય એ ધર્મનું કારણ નથી. એને કહે છે કે અશુચિ, અપવિત્ર પરિણામ છે.

પછી નીચે દુઃખનું કારણ કહેશે. **આત્મા તો સદાય** ત્રણેકાળ હંમેશને માટે **અતિનિર્મળ ચૈતન્યમાત્રસ્વભાવ**પણાને લીધે, ચૈતન્યમાત્ર કેમ કહ્યું? કે સ્વભાવમાં પુણ્ય-પાપનો અભાવ છે. સ્વભાવભાવમાં પુણ્ય-પાપના પરિણામનો અભાવ છે. જેમ કપડામાં ઉપર મેલ છે, પણ મેલનો કપડાના સ્વભાવમાં અભાવ છે. એમ આ ખાંડ છે (એ) ખાંડમાં મેલ પણ છે અને ગળપણ પણ છે. પણ મેલ હોવા છતાં પણ કંદોઈ લોકો એને તાવડા ઉપર ચડાવે, પાણી નાખે ઉકાળે તો મેલ નીકળી જાય છે. તો એમ નક્કી થાય છે કે જે નીકળી જાય છે એ ચીજ એની નથી. એ ખાંડનો સ્વભાવ નથી. કોઈ ખાંડમાંથી ગળપણ કાઢી ન શકે પણ મેલ તો કાઢી શકાય છે. એમ આત્મામાંથી કાંઈ જ્ઞાનનો અભાવ કરી ન શકાય. પણ રાગ-દ્વેષનો તો અભાવ થઈ શકે છે કેમ કે એ મેલ છે. જ્ઞાન આત્માનો સ્વભાવ છે. રાગ અને દ્વેષ, પુણ્ય અને પાપના પરિણામ મલિન અને મેલ છે. એ શુદ્ધાત્માનું ધ્યાન કરતાં અંદર આત્માની ભાવના કરતાં **एकाग्रचित्तानिरोधः ध्यानम्** (તત્ત્વાર્થ સૂત્ર, અધિકાર ૯, સૂત્ર ૨૭) એમ અંદરમાં પેસતાં, ઉપયોગ અંદરમાં આત્મામાં જોડતાં, ઉપયોગને આત્મામાં જોડવો તેનું નામ યોગ કહેવાય અને એ પરિણામને આત્મામાં અભેદ કરવામાં આવે તો તેને યોગી કહેવાય.

એમ યોગ એટલે ઉપયોગ જે પરસન્મુખ જાય છે એ ઉપયોગને બહારથી પાછો વાળીને આત્મામાં જોડી દેવો. ઉપયોગને આત્મામાં જોડવો તેનું નામ યોગ છે. અને આત્મામાં ઉપયોગ જોડવો એનું નામ ધ્યાન છે. અને એ ઉપયોગમાં આત્માને જ્ઞેય બનાવવો એનું નામ જ્ઞાન છે. આહાહા!

બહાર ભટકે છે ઉપયોગ. ઘડીકમાં અહીંથી સુખ લેવું, ઘડીકમાં અહીંથી, ઘડીકમાં પિક્ચર જોઈને સુખ, ઘડીકમાં ટી.વી. જોઈને સુખ, ઘડીકમાં ટેપરેકર્ડ સાંભળીને સુખ, ઘડીકમાં છાપુ વાંચીને સુખ, ઘડીકમાં દુકાને જાઉં તો સુખ એમ સુખ માટે એનો ઉપયોગ ચારે બાજુ ભમે છે. જેયથી જેયાંતર, જેયથી જેયાંતર, જેયથી જેયાંતર. કોઈ એમ કહે કે ભાઈ મને તો ટી.વી. જોવાથી સુખ મળે છે. તો આપણે કહીએ કે ભલે ખુશીથી તમે જુઓ. જ્યાં અડધો કલાક, કલાક, બે કલાક થાય (ત્યાં કહેશે કે) હવે બંધ કરો. કાં? ટી.વી. જોવાથી સુખ હતું ને? શું થયું? પછી કહે મને તો જમવામાં આજે ખાસ કરીને મને દુધપાક-પૂરી ભાવે છે. અને એ ખાઉં તો સુખ મળે. જ્યાં એક વાટકો અને બે વાટકા ખાય અને જ્યાં ત્રીજો વાટકો (આપે ત્યાં કહે કે) હં..... મને ઉલટી થશે રહેવા દ્યો. પણ કાં? દુધપાક ખાવાથી તું કહેતો હતો કે હું સુખી થાઉં. તો જેમાં સુખ મળે એનો નકાર જીવ કેમ કરે? એમ નકાર ન કરે. જેમાં એને સુખની પ્રાપ્તિ થાય એનો નકાર ન હોય.

એમ સવારથી સાંજ સુધી એની ચર્ચામાં ક્યાંય એની સ્થિરતા નથી. ક્યાંય ઉપયોગ સ્થિર થતો નથી, ટકતો નથી. સવારે નવ વાગ્યે ઓફીસે જાય અને જયા સાંજના સાડા પાંચ થાય, થાકીને ટે' થઈ ગયો. હવે દુકાન બંધ કરો, ગ્રાહક આવે તો પણ નથી જોઈતા. શું થયું? કાં પૈસા કમાવામાં સુખ હતું ને? શું કામ દુકાન બંધ કરો છો? ગ્રાહક તો ચાલુ છે. પણ એને ત્યાં થકાવટ લાગે છે, થાક લાગે છે.

અધર્મના પરિણામ એનું સ્વરૂપ થાક અને દુઃખ છે. અને ધર્મના પરિણામમાં કિંચિત્માત્ર દુઃખ નથી. સિદ્ધપરમાત્મા સાદિ-અનંતકાળ, સાદિ-અનંતકાળ સુખને ભોગવે છે. પણ એને થાક લાગતો નથી. સ્વભાવમાં થાક ન હોય, વિભાવમાં થાક હોય. પુણ્ય અને પાપના પરિણામ વિભાવ છે, એ આત્માના સ્વભાવભાવ નથી. આ મૂળ વાત સમજવા જેવી છે. આ વાત તો જિનેન્દ્ર ભગવાન સિવાય ક્યાંય છે નહિ. પછી આનું સાંભળો અને આનું સાંભળો અને આનું સાંભળવું અને આનું સાંભળવું. સાંભળવામાંય વિવેકનું ઠેકાણું નહિ. આહાહા! બધાયનું સાંભળવું.

અરે ભાઈ! સર્વજ્ઞ વીતરાગ પરમાત્મા સિવાય શુદ્ધાત્માનું સ્વરૂપ કોઈ જાણતું નથી અને એનો અનુભવ કેમ થાય એના સિવાય કોઈ આત્માનું સ્વરૂપ કહી શકે જ નહિ. એ બધી કલ્પનાની વાતો છે. આત્મા આવો છે અને આત્મા આવો છે. અમે ધ્યાનમાં બેસીએ છીએ ત્યારે આજ તો અમે પ્રકાશ જોયો. પ્રકાશ તો પુદ્ગલની પર્યાય છે. આત્મા તો અરૂપી છે એનો પ્રકાશ ન હોય. કાં કહે મને આજ તો બહુ શાંતિ (થઈ). ભાઈ! એ માનસિક શાંતિ છે, એ આત્મિક શાંતિ નથી. એ કષાયની મંદતા જરાક થઈ જાય ને, તો ધ્યાનમાં એને શાંતિ લાગે છે. એમ જ્યાં અને ત્યાં ઊંઘે આડે રવાડે ચડી અને એ ધર્મના નામે છેતરાણો છે. અનાદિકાળથી છેતરાય છે.

પણ સર્વજ્ઞ વીતરાગ પરમાત્માએ કહેવું શુદ્ધાત્માનું જેવું સ્વરૂપ, (એને) જે પ્રત્યક્ષ કેવળજ્ઞાનમાં જાણ્યું જેણે, અને વાણીમાં આવ્યું એવું સ્વરૂપ આ જગતમાં બીજે ક્યાંય છે નહિ. એ અહીંયાં આચાર્ય ભગવાન ફરમાવે છે કે ભાઈ! આ કોઈ વાડાની વાત નથી. આ તો આત્માની વાત છે. અને આત્માને આશ્રયે ધર્મ થાય. એ વાણિયાને ધર્મ થાય અને લોહાણાને ન થાય, મુસલમાનને ન થાય એમ નહિ, બધા આત્મા છે. જે કોઈ આત્માનું અવલંબન લે એને ધર્મ થાય. કોઈ નાત અને કોઈ

જાત, કોઈ આમાં બાધ નથી ધર્મ કરવામાં. આત્માના ધર્મની વાત ચાલે છે. પણ જેનું ધ્યાન કરવાનું છે એનું સાચા સ્વરૂપની જ ખબર ન હોય તો ધ્યાન ક્યાં અને કોનું કરવું?

ધ્યેયના સ્પષ્ટ જ્ઞાન વિના ત્રણકાળમાં ધર્મ-ધ્યાન પ્રગટ થઈ શકે નહિ. જેનું ધ્યાન કરવું છે, આત્માનું, અને આત્માનું સાચું સ્વરૂપ શું એ તો કોઈ જાણે નહિ અને કલ્પનાથી આત્મા આવો અને આત્મા આવો {એમ કહે}. અહીંયાં આચાર્ય ભગવાન ફરમાવે છે શરૂઆતમાં કે, અમે સર્વજ્ઞ ભગવાને કહેલી વાત, ગણધરોએ કહેલી વાત, શ્રુતકેવળીઓએ કહેલી વાત, અમારા ગુરુપર્યંત જે અમને વાત મળી છે, એ અમે અમારા અનુભવના આનંદના વેદનની સાથે આ શાસ્ત્ર લખીએ છીએ. તમે પણ પ્રમાણ કરજો, અનુભવ કરીને પ્રમાણ કરજો.

કહે છે કે આ આત્મા, બધાનો આત્મા પવિત્ર, **સદાય અતિનિર્મળ ચૈતન્યમાત્રસ્વભાવપણે, માત્ર** શબ્દ કેમ કહ્યો? કે પુણ્ય અને પાપના પરિણામ આત્માના સ્વભાવમાં નથી. બહાર છે, ઉપર-ઉપર તરે છે. જેમ પાણીમાં તેલનું ટીપું ઉપર-ઉપર હોય પ્રવેશ પામે નહિ, એમ પુણ્ય-પાપના પરિણામ પર્યાયમાં, અવસ્થામાં, હાલતમાં છે (પણ) દ્રવ્ય સ્વભાવમાં પુણ્ય-પાપ નથી. પણ શું દ્રવ્ય સ્વભાવ અને શું પર્યાય? આહાહા! અરૂણભાઈ! એટલો પણ ટાઈમ મળે નહિ? જૈનમાં જન્મ્યા પછી પણ. General (બધાને માટે), આ તો general વાત છે હો!

મુમુક્ષુ: નવરાશ ન મળે.

પૂ. લાલચંદભાઈ: રુચિ હોય તો નવરાશ મળે.

એક વખત પ્રશ્ન થયો રાજકોટમાં એ પ્રકારનો કે એક ભાઈ ઉદ્યોગનગરમાં ફેક્ટરીમાં સર્વિસ કરવા જાતા હતા. સવારના આઠ વાગ્યે સાયકલ ઉપર જાય. સાધારણ સ્થિતિના માણસ. મોટર-બોટર ન મળે. સાયકલ ઉપર જાય સવારે આઠ વાગ્યે અને બપોરે બે કલાક એને મળે ટાઈમ (ત્યારે) જમવા આવે. જમીને પાછા ચાલ્યા જાય, રાત્રે આઠ વાગ્યે છૂટે. રવિવારનો દિવસ હતો રજાનો તે રાત્રિ ચર્ચામાં એ ભાઈ આહી આવ્યા. એણે પ્રશ્ન કર્યો, કે ગુરુદેવ મારે ધર્મ તો કરવો છે પણ મને ટાઈમ મળતો નથી. આ તમે પ્રશ્ન કર્યો ને? કે મને વખત મળતો નથી. કહે શું તમારો કાર્યક્રમ છે? કેમ વખત મળતો નથી? પછી એણે એમ કહ્યું કે સવારના આઠથી રાત્રે આઠ વાગ્યા સુધી ગઘા-મજુરી કરું છું. સમજી ગયા? બધા ગઘા-મજુરી જ કરે છે. કહે એમાં ટાઈમ મળતો નથી. હીક. તો તમે એમ કરો; તમે કેટલા વાગ્યે સવારે ઊઠો છો? કહે કે સવારે લગભગ સાડા છ સાત વાગ્યે ઊઠું છું અને આઠ વાગ્યા સુધીમાં તૈયાર થઈને નીકળી જાવ છું. તો કાલથી તમે પાંચ વાગ્યે ઊઠો. કેમ કે બાળકો બધા સૂતા હોય. ઘરમાં બધી શાંતિ હોય. સાડા છ ને બદલે પાંચ વાગ્યે ઊઠો. પાંચ વાગ્યે ઊઠીને તમારો સ્વાધ્યાય તમે નિરંતર એક કલાક કરી લ્યો. કોઈ તમને નડશે નહિ. એટલે કહેવાનો આશય એ છે, કે જેને રુચિ હોય એને ટાઈમ મળે, મળે અને મળે જ. પણ જ્યાં રુચિ જ નહિ ત્યાં બહાના ખોટા છે. આહાહા!

અરે! આ મનુષ્યભવ મળ્યો છે માંડ, એમાં પણ જૈનદર્શન મળવું દુર્લભ, એમાં પણ સર્વજ્ઞ ભગવાનની વાણી કાન ઉપર આવવી, અનુભવી સંતોની વાણી કાન ઉપર આવવી એ તો ચક્રવર્તી કરતાં પણ પુણ્ય વધી ગયું હોય, ત્યારે એ સર્વજ્ઞ ભગવાનની વાણી કાન ઉપર આવે. એટલું પુણ્ય

હોય તો. હવે એ પુણ્ય પણ મળ્યું અને વાત પણ સાંભળવા મળી. પણ વાત સાંભળીને એનો વિચાર કરી અને એનો નિર્ધાર કરવો જોઈએ, નિર્ણય કરવો જોઈએ. અને નિર્ણય કરીને એને વાતને પ્રયોગમાં મુકવી જોઈએ તો એને આત્માનો અનુભવ થઈ શકે છે. આ કાળમાં, પંચમકાળમાં આત્માનો અનુભવ થઈ શકે છે. સર્વજ્ઞ ભગવાનની વાણીમાં આવ્યું છે, કે ધર્મ-ધ્યાન થઈ શકે છે, શુકલ ધ્યાન અત્યારે નથી. શ્રેણી માંડે અને કેવળજ્ઞાન થાય એ પ્રકારની અત્યારે જીવની યોગ્યતા નથી, બળહીન છે.

આત્મા સદાય, સદાય અતિનિર્મળ ચૈતન્યમાત્રસ્વભાવપણે જ્ઞાયક હોવાથી અત્યંત શુચિ જ છે. આહાહા! આત્મા પવિત્ર છે, પુણ્ય-પાપના પરિણામ અપવિત્ર અને આત્મા પવિત્ર બન્ને એક સાથે રહેલાં છે પણ બન્ને એક થતાં નથી. ટ્રેઇનના બે પાટા હોય ને આમ સાથે-સાથે ચાલ્યા જાય પણ પાટા કોઈ દિવસ એક થાય? તો-તો એકસીડન્ટ થઈ જાય. પણ એમ તો થાય નહિ. એ જુદા-જુદા, ભલે બાજુ-બાજુમાં હોય પણ જુદા-જુદા છે. એમ આ ભગવાન આત્મા જીવતત્ત્વ, નવ તત્ત્વમાં એક જીવતત્ત્વ એ અતિનિર્મળ પવિત્ર પરમાત્મા છે. અને આસ્રવતત્ત્વ, એની દશામાં પુણ્ય અને પાપના પરિણામ થાય છે, એ આસ્રવતત્ત્વ છે. બે સાથે-સાથે છે પણ બે એક થવા અશક્ય છે. આત્મા પુણ્ય-પાપરૂપે ન થાય અને પુણ્ય-પાપના પરિણામ આત્મારૂપે ન થાય. એ બે તત્ત્વ ભિન્ન-ભિન્ન છે. પણ બેની ભિન્નતા ભાસતી નથી. બે એક જેવા લાગે છે. પણ એક છે નહિ. માટે જુદા છે તો જુદાનું ભાન બરાબર થઈ શકે છે. માટે અત્યંત શુચિ જ છે (-પવિત્ર જ છે; ઉજ્જવળ જ છે). હવે એક બોલ થયો. બે બોલ બાકી છે, આસ્રવ અને જડપણું. વખત થઈ ગયો, સવા નવ, એક કલાક.

